

ตอนที่ ๑

2.9 “กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐารศ มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม มีปู่ครุ นิสสัยมุต มีเถร มีมหาเถร”

ข้อความระหว่างบรรทัดที่ 23-27 นี้ แสดงให้เห็นว่า สมัยพ่อขุนรามคำแหง นั้น พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในกรุงสุโขทัยอย่างมั่นคง และมีความเจริญรุ่งเรืองมาก เฉพาะภายในเขตกำแพงเมืองจึงมีปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และพระสงฆ์ชั้นเถรานุเถระเป็นจำนวนมาก ในเรื่องนี้มีหลักฐานสำคัญสิ่งหนึ่งปรากฏให้เห็นอยู่ครบเท่าทุกวันนี้ คือ วัดใหญ่ หรือวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย

เรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระมหากรุณาตรัสเล่าไว้ว่า “ก่อนนี้ได้ไปที่วัดกลางเมือง ซึ่งเรียกกันว่าวัดใหญ่บ้าง วัดมหาธาตุบ้าง ที่วัดนี้ได้ตรวจเที่ยวไปเที่ยวมาหลายครั้ง กว่าจะจับเรื่องราวลงร่องรอยเรียบร้อยดี เพราะเป็นวัดใหญ่ และมีการก่อสร้างอยู่ในนี้มาก พระเจดีย์วิหารต่าง ๆ และกุฏิเล็กกุฏิใหญ่นับไม่ถ้วน พระพุทธรูปก็มีทุกท่าทุกทางนั่งยืนนอน ชั้นสำคัญที่สุดในวัดนี้ คือพระมหาธาตุเจดีย์สูงตระหง่าน อยู่กว่าสิ่งอื่น ทำยอดเป็นปราสาทชะลุขะลุขะงามดี และแปลกนัยน์ทานักหนา มีฐานเป็นชั้น ๆ ลงมาจนถึงลานบน ซึ่งมีบันไดขึ้นอย่างพระปราสาทวัดอรุณ แต่บันไดปรักหักพังเสียสิ้นแล้ว ที่ลานชั้นบนเป็นเช่นวิหารทิศทั้งสี่ที่กัน ที่ซุ้มมีลายจำหลักงาม ๆ มากทั้งที่ฐาน พระมหาธาตุเองก็มีลวดลายจำหลักไว้อย่างวิจิตร ถันตะวันออกแห่งพระมหาธาตุเจดีย์ มีวิหารหลวงเก๋าท้อง ใหญ่ยาวมาก ขนาดวิหารพระพุทธชินราชเมืองพิษณุโลกหรือจะเชื่องกว่าเสียอีก เสาทำค้ำยันแลงกอนเชื่อง ๆ มีเป็นสี่แถว วิหารนี้เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระศรีศากยมุนี ซึ่งได้เชิญลงมาประดิษฐานไว้ในพระวิหารวัดสุทัศน์อยู่จนทุกวันนี้ คิดดูว่า เมื่อพระศรีศากยมุนีประดิษฐานในวิหารหลวงวัดมหาธาตุนี้ คงจะแลดูงามเป็นสง่ายิ่งนัก เพราะประการหนึ่งวิหารนั้นยาวพอที่จะยืนพิศดูพระใต้เต็มพระองค์ และอีกประการหนึ่ง องค์พระจะตั้งอยู่เดี่ยว ๆ เพราะฉะนั้นคงจะดูได้ดีกว่าที่จะดูที่วัดสุทัศน์เดี๋ยวนี้ วิหารที่วัดสุทัศน์ส่วนยาวไม่พอประการหนึ่ง และพระก็ประดิษฐานไว้สูงนักอีกประการหนึ่ง เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าไปดู ทำให้เสียงามไปเป็นอันมาก”

“วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยนั้น เห็นได้ว่าเป็นวัดสำคัญอย่างยิ่ง มีกำแพงและคูล้อมรอบ เขตวัดกว้าง 5 เส้น ยาว 5 เส้น 4 วา มีสระใหญ่อยู่ 3 สระ มีสระเล็กอีกหลายสระ ถ้าจะเปรียบกับกรุงทวารวดีก็คงเป็นอย่างวัดศรีสรรเพชญ์ที่อยุธยาบ้าง ซึ่งจะได้อีกว่าถึงต่อไปอีกหน้า วัดนี้เข้าใจว่าจะเป็นวัดเก่า ตรวจดูคำจารึกหลักศิลาของพระเจ้ารามคำแหง มีข้อความอยู่ว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทองมีพระอัฐารศ มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอนนใหญ่ มีพระพุทธรูปอนนราม มีพิหารอันใหญ่มีพิหารอนนราม มีปูครุ มีสังฆราช มีเถร มีมหาเถร” ถัดนี้ กุณ่าจะสันนิษฐานว่ากล่าวถึงวัดมหาธาตุนี้ “พิหารมีพระพุทธรูปทอง” นั้น น่าจะเป็นวิหารหลวง ซึ่งประดิษฐานพระศากยมุนี “พระอัฐารศ” นั้น แปลว่าพระยืนซึ่งมีอยู่ในวิหารในวัดมหาธาตุหลายองค์

“พระพุทธรูปอนนใหญ่ พระพุทธรูปอนนราม” นั้นก็มีอยู่มาก แต่ข้อที่ท่านพวกปุครุสังฆราชเถรและมหาเถร จะได้อาศัยอยู่ในวัดนั้นบ้างหรือไม่นั้น เป็นอันเหลือเถา” (เที่ยวเมืองพระร่วง หน้า 107-109)

ข้อที่น่าสนใจในตอนนี้ คือ พินาร-พระอัฐารก-ราม-ปุครุ-นิสสัยมุต เถรมหาเถร.

(1) พินาร คำนี้มีความหมายอย่างเกี่ยวกับวิหาร ชั้นเดิมคำนี้หมายถึงที่อยู่ของสงฆ์¹ มีลักษณะเป็นโรงหรือห้องโถง ซึ่งจุภิกษุได้หลายรูป ต่อมาคำนี้หมายถึงวัด เช่น สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป ทรงบำรุงพระพุทธศาสนา ได้ทรงสร้างวิหารคือวัดขึ้นจำนวนมากถึง 84000 วัด² กระจายไปทั่วชมพูทวีป เมื่อพุทธศาสนาได้แผ่มาถึงเมืองไทย มีประชาชนเลื่อมใสมาก และนิยมสร้างพระพุทธรูปปฏิมาเป็นอนุสาวรีย์ที่เคารพสักการะแล้ว ก็ได้สร้างอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาขึ้น เรียกว่า วิหาร โดยถือเสมือนว่าเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า วัดสำคัญ ๆ ของไทย เช่น วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ เป็นต้น จึงได้สร้างวิหารไว้คู่กับโบสถ์ คำ วิหาร จึงหมายถึงอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาดังกล่าวนี้ด้วย

พิเคราะห์เค้าเรื่องในศิลาจารึกตอนนี้ ชวนให้เห็นว่า พินาร คำแรก คือคำว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพินาร” กับสองคำหลัง คือคำว่า “มีพินารอันใหญ่ มีพินารอันราม” น่าจะมีความหมายต่างกันอยู่ หากหมายความอย่างเดียวกัน ท่านก็คงไม่จารึกคำซ้ำกันไว้ในที่เดียวกัน วิหารคำแรกน่าจะหมายถึงวัด คือวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย อันเป็นที่ตั้งปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ และเป็นที่อยู่ของสงฆ์ ซึ่งกล่าวไว้ในลำดับถัดไป สองคำหลัง น่าจะหมายถึงอาคารอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมา โดยสังเกตได้จากคำ “อันใหญ่-อันราม” อันเป็นคำบอกขนาดของอาคาร หากเป็นไปได้ตามนี้ วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง ก็น่าจะแบ่งเป็น 2 ชั้น คือชั้นรอบนอกทั้ง 4 ทิศ เป็นสังฆาวาสคือที่อยู่ของสงฆ์ฝ่ายคามวาสี ตรงกับพินารคำแรก ชั้นในซึ่งมีพระมหาธาตุเจดีย์เป็นจุดศูนย์กลาง น่าจะเป็นพุทธาวาส หรือพุทธเขต ซึ่งเป็นที่ตั้งของ “พินารอันใหญ่พินารอันราม” และพินารอันใหญ่นั้นก็น่าจะได้แก่พระวิหารหลวง ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทอง

¹ คูวินัยมุต เล่ม 1 หน้า 67 และพระไตรปิฎก เล่ม 2 หน้า 14 ; 261

² คูสมันตปาสาทิกา ภาค 2 หน้า 76 ; ภาค 3 หน้า 353

(คือพระศรีศากยมุนี) ส่วนพิหารอันรามนั้น น่าจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปอื่น ๆ เช่น พระอัฐารศ เป็นต้น

แต่ที่อยู่ของสงฆ์ในวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ประทานอธิบายไว้ต่อท้ายตอนที่ 5 ในเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงว่า “ตรวจดูก่อนมาก็ไม่พบที่สำหรับพระสงฆ์อยู่ในวัดมหาธาตุนี้พระอุโบสถที่มีอยู่ ก็เห็นได้ว่าเป็นของสร้างเพิ่มขึ้นต่อชั้นหลัง สันนิษฐานว่า พระสงฆ์เห็นจะอยู่วัดต่างหากซึ่งสร้างขึ้นใกล้ ๆ วัดมหาธาตุ เช่นเดียวกับวัดมหาธาตุที่เมืองนครศรีธรรมราช เก็บพระสงฆ์อยู่วัดต่างหาก มีทั้ง 4 ทิศพระมหาธาตุ” หากเป็นไปได้ตามนัยนี้ วัดที่อยู่รอบพระมหาธาตุเจดีย์ทั้ง 4 ทิศในเมืองสุโขทัย และวัดที่มีทั้ง 4 ทิศพระมหาธาตุในเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ถ้าไม่เรียกว่าวัดมหาธาตุจะเรียกว่าวัดอะไรเป็นเรื่องที่น่าจะได้อศึกษากันต่อไป.

(2) พระอัฐารศ คำนี้ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาแปลไว้ว่า “พระยี่น” ดังกล่าวมาแล้วนั้น เข้าใจว่าพระองค์ทรงแปลเอาความให้ตรงกับลักษณะของพระพุทธรูปที่อยู่ในอิริยาบถยืน ว่าตามรูปศัพท์ คำ อัฐารศ แปลว่า 18 “พระอัฐารศ” จึงแปลว่า พระ 18 ซึ่งน่าจะมีความหมายถึงขนาดสูงของพระพุทธรูปที่เรียกเช่นนี้ก็ได้อีก ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพได้ประทานอธิบายไว้ต่อท้ายตอนที่ 9 ในเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงว่า “ในสมัยนั้น (สมัยสุโขทัย) ชอบสร้างพระอัฐารศ เป็นพระยี่นสูง 18 ศอก มีปรากฏหลายองค์ และชอบกล่าวถึงในศิลาจารึกจะนิยมกันครั้งนั้นว่าเท่าพระองค์พระพุทธเจ้าดอกกระมัง”

มีทางที่น่าจะเป็นไปได้อยู่ทางหนึ่ง คือ ว่าตามประเพณีนิยม การสร้างพระพุทธรูปแต่ละปางจะต้องมีความหมายถึงพระพุทธรุจิรายุวัตรในต่อนั้น ๆ เป็นสำคัญ การสร้างพระอัฐารศก็น่าจะมีความหมายที่สำคัญเช่นเดียวกัน พิจารณาตามอิริยาบถและส่วนสูงขององค์พระชวนให้เห็นว่า ที่สร้างเป็นพระยี่นนั้น น่าจะมีความหมายว่าเป็น “พระผู้นำ” เพราะอิริยาบถยืนเป็นสัญลักษณ์แห่งความเตรียมพร้อม ผู้นำจะต้องเตรียมอยู่เสมอ ที่ให้ชื่อว่า พระอัฐารศ นั้น น่าจะมีความหมายเป็น 2 ชั้น คือชั้นนอกและชั้นใน ชั้นนอกหมายถึงส่วนสูงขององค์พระซึ่งสูง 18 ศอก ชั้นในหมายถึงพุทธธรรม 18 ประการ อันเป็นคุณสมบัติของ

พระพุทธรูปองค์ผู้ทรงเป็นโลกนาถ คือผู้นำของชาวโลก พุทธธรรม 18 ประการนั้นท่าน
แสดงไว้ 2 นัย คือ

นัยแรก ในมุลฎีกากัมภีร์วิภังคปกรณ์

1. มีพระญาณหยั่งรู้ปุรูปุโปร่งในส่วนอดีต
2. „ „ ในส่วนปัจจุบัน
3. „ „ ในส่วนอนาคต
4. กายกรรมของพระองค์มีพระญาณเป็นหลัก ดำเนินตามพระญาณ
5. วาจากรรมของพระองค์ มีพระญาณเป็นหลัก ดำเนินตามพระญาณ
6. มโนกรรมของพระองค์มีพระญาณเป็นหลัก ดำเนินตามพระญาณ
7. ไม่มีความเสื่อมถอยฉันทะคือความพอใจในกุศล
8. ไม่มีความเสื่อมถอยในการแสดงพระธรรมเทศนา
9. ไม่มีความเสื่อมถอยในพระวิริยภาพ
10. ไม่มีความเสื่อมสมาธิ
11. ไม่มีความเสื่อมปัญญา
12. ไม่มีความเสื่อมวิมุติ
13. ไม่มีกิริยาอาการเล่น ๆ
14. ไม่มีการพลาดพลั้ง
15. ไม่มีสิ่งใดที่ทรงหยั่งรู้มิได้
16. ไม่มีความผลุนผลันรีบด่วน
17. ไม่มีพระหฤทัยกำริในสิ่งไร้สาระ
18. ไม่มีความเมินเฉย ชาติวิจารณ์ญาณ.

นัยที่สอง ในอรรถกถาสุมังคลวชิราสนี (3/238)

1. ไม่มีกายทุจริต
2. ไม่มีวาจาทุจริต
3. ไม่มีมโนทุจริต
4. มีพระญาณหยั่งรู้ปุรูปุโปร่งในส่วนอดีต

5. มีพระญาณหยั่งรู้รูปรูปร่างในส่วนปัจจุบัน
6. „ „ „ ในส่วนอนาคต
7. กายกรรมทุกอย่างของพระองค์ ดำเนินตามพระญาณ
8. วชิกรรมทุกอย่างของพระองค์ ดำเนินตามพระญาณ
9. มโนกรรมทุกอย่างของพระองค์ ดำเนินตามพระญาณ
10. ไม่มีความเสื่อมฉันทะคือความพอใจในกุศล
11. ไม่มีความเสื่อมถอยในพระวิริยภาพ
12. ไม่มีความเสื่อมแห่งสติ
13. ไม่มีการเล่น
14. ไม่มีพลัง
15. ไม่มีพลาด
16. ไม่มีความผลุนผลัน
17. ไม่มีพระทัยย่อท้อถอย
18. ไม่มีอกุศลจิตโดยประการทั้งปวง

หากพระอัฐฐารศมีความหมายดังกล่าวนี้ ก็น่าจะถือได้ว่าความคิดในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น เป็นความคิดที่หลักแหลม สมกับคำจารึกที่ว่า “แต่คนอันมีในเมืองไทย ค้ำยันค้ำยันหลวก ค้ำยันแก้วค้ำยันหาญ ค้ำยันแคะค้ำยันแรง หากคนจักเสมอมิได้” จึงกล่าวได้ว่าพระอัฐฐารศนั้น ท่านสร้างขึ้นเพื่อประกาศพุทธธรรม เป็นการแสดงคุณสมบัติภายในของพระพุทธองค์ให้ปรากฏออกมาทางด้านวัตถุภายนอก เป็นการบอกให้ผู้มาเคารพกราบไหว้ให้เกิดความสำนึกว่า ไหว้พระนั้นต้องไหว้ด้วยปัญญาจึงจะถูกพระคือ ไหว้ด้วยการหยั่งรู้ในพระคุณของพระพุทธองค์ มิใช่ไหว้อัฐฐาไหว้ปูน หรือไหว้ทองไหว้เงินที่นำมาประกอบเป็นองค์พระพุทธรูปปฏิมา และผู้มากราบไหว้ก็จะต้องน้อมนำเอาพระคุณของพระพุทธองค์มาเป็นเครื่องดำเนินชีวิตตามสมควรแก่ฐานะและหน้าที่ของแต่ละคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ประสงค์จะเป็นผู้นำหมู่คณะ เป็นผู้นำของประเทศและของโลก กวรวจะระลึกถึงพุทธธรรม 18 ประการนี้เสมอ และควรน้อมนำมาเป็นข้อปฏิบัติประจำชีวิต จะได้ชื่อเป็นผู้นำที่ดี จะได้นำหมู่คณะ นำประเทศชาติและนำโลกไปทุกทาง ดังที่ท่านเจ้าคุณพระธรรม-

วราภรณ์ วัดนารารตสุนทรนิการาม กล่าวไว้ในเทศนาของท่านตอนหนึ่งว่า “พระอัฐฐารศ แปลว่าพระ 18 18 อะไร หมายถึงพุทธธรรม 18 ประการ เช่นเดียวกับพระทศพล ที่หมายถึงถึงพลญาณ 10 ประการ....สมตามบาลีในอาฎานาฎิยปริตที่ว่า อูเปตา พุทธธมเมติ อฏฐารสทินายกา แปลความว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เป็นนายกคือผู้นำ ทรงประกอบด้วยพุทธธรรม 18 ประการ โดยนัยนี้ สิ่งใดเป็นไปเพื่อหายนะสิ่งนั้นไม่มีในพระองค์ สิ่งใดเป็นไปเพื่อวัฒนะคือความเจริญ พระองค์มีสิ่งนั้น พระอัฐฐารศมีความหมายอย่างนี้ ท่านสร้างขึ้นไว้เพื่อให้พระสอนตนเองและสอนผู้อื่น เพื่อป้องกันหายนะและเพื่อความวัฒนาถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะฉะนั้น เมื่อกราบไหว้ เคารพสักการะบูชาพระอัฐฐารศ พึงตั้งใจรำลึกว่า ข้าพเจ้าขอรับโอวาทคือพุทธธรรม 18 ประการ มีการไม่ทุจริตเป็นต้น จากพระองค์ กล่าวคือ ข้าพเจ้าจักไม่มีการทุจริต จักมีความรู้ในอดีตอนาคตและปัจจุบัน เรื่องที่ใจคิด กิจที่กายทำ คำที่ปากพูด จักมีความรู้เข้ากำกับ จักมีฉันทะ อุทสาหะ พากเพียร จักมีสติ ไม่มีการทำเล่นๆ พุคเล่น จักไม่ให้พลังพลากจักไม่ผลุนผลัน จักไม่ย่อท้อ และจักไม่มีจิตเป็นอกุศล อย่างนี้ชื่อว่านับถือพระ ถึงพระป้องกันหายนะได้ และจะได้ประสบความวัฒนาถาวร” (ดูความพิสดารในภาคผนวก)

(3) ราม ในที่นี้หมายความว่า พอประมาณปานกลาง ไม่ใหญ่นัก ไม่เล็กนัก คือ “พระพุทธรูปอันราม” หมายความว่าพระพุทธรูปขนาดพอปานกลาง “พิหารอันราม” หมายความว่าวิหารขนาดพอปานกลาง คำนี้ในไตรภูมิภิกขาภิธาน ใช้ เช่นว่า “ทั้งเสียงกลองใหญ่ แดกลองราม แดกลองเล็ก แดฉิ่งแจ่ม บัณเฑาะว์ เสนาะวังเวง” (หน้า 554)

คำ ราม นี้ น่าจะตรงกับคำ ฮาม ในภาคอีสาน ซึ่งหมายความว่า ขนาดกลาง พอประมาณปานกลาง เช่นกัน เช่นในเรื่องขุนทึ่ง (หน้า 11) ว่า

มีทั้ง ปรีวารพร้อม สาวชามน้อยใหญ่
 ไปก่อนหน้า หลังเจ้าแห่มา.

(4) ปู่ครู เป็นตำแหน่งพระสงฆ์ผู้ใหญ่ รองจากตำแหน่งสังฆราชลงมาและเห็นจะเป็นตำแหน่งฝ่ายปริยัติธรรม คือตำแหน่งฝ่ายการศึกษาทางคณะสงฆ์ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ประทานอธิบายไว้ว่า “ตำแหน่งปู่ครู ทรง

กัณฑ์ที่เรียกว่าพระครูทุกวันขึ้น (พ.ศ. 2457) เป็นตำแหน่งสังฆนายก รองลงมาจากสังฆราช”
(ตำนานคณะสงฆ์ หน้า 5)

(5) นิสสัยมุต – เถร – มหาเถร เป็นคำเรียกพระสงฆ์ซึ่งมีพรรษาน้อยพรรษามาก และเป็นผู้ทรงคุณธรรม ว่าตามหลักพระวินัยพุทธบัญญัติ ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่าพระภิกษุบวชใหม่ มีพรรษายังไม่ถึง 5 พรรษา เรียกว่า พระนวกะ แปลว่า พระใหม่จะต้องถือ นิสสัย คือต้องอยู่ในความปกครองของพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ถือว่ายังไม่มีความสามารถพอจะปกครองตนเองและผู้อื่นได้ พระภิกษุผู้มีพรรษาถึง 5 พรรษาแล้ว ทั้งมีความรู้ความสามารถพอจะปกครองตนเองและผู้อื่นได้ ไม่ต้องถือ นิสสัย คือเป็น นิสสัยมุตหรือนิสสัยมุตตกะ แปลว่า ผู้พ้นนิสสัย เรียกว่า พระมัชฌิมะ แปลว่า พระปานกลาง ไม่ต้องถือ นิสสัยต่อไป พระภิกษุผู้มีพรรษาแค่ 10 พรรษาขึ้นไป เรียกว่า พระเถระ แปลว่า พระผู้หลักผู้ใหญ่ สำหรับ มหาเถร นั้น ทราบว่าเป็นคำที่พระสงฆ์ชาวลังกาเรียกพระสงฆ์ที่มีพรรษาแค่ 20 พรรษาขึ้นไป ที่มีพรรษาแค่ 10 พรรษาขึ้นไป แต่ไม่ถึง 20 พรรษาเรียกว่า พระเถระ ดังกล่าวแล้ว